

KORXONALARDA MEHNAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA TEXNIK NAZORATNING O'RNI

Jumadullayeva Muyassar Abdrazak qizi

Toshkent davlat transport universiteti

Magistratura 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada ishlab chiqarish korxonalarida mehnat xavfsizligini ta'minlashda texnik nazoratning tutgan o'rni o'rganilgan. Texnik nazoratning asosiy shakllari, ularni tashkil etish usullari va samaradorligi tahlil qilinib, mavjud muammolar va takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqildi. Tadqiqot davomida korxonalarda yuz berayotgan baxtsiz hodisalar va nosozliklarning aksariyati texnik nazoratning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi bilan bog'liqligi isbotlandi.

KALIT SO'ZLAR: Mehnat xavfsizligi, texnik nazorat, ishlab chiqarish, xavf omillari, monitoring, nazorat tizimi.

KIRISH

Ishlab chiqarish korxonalarida xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini yaratish har bir rahbar va mutaxassis zimmasidagi muhim vazifadir. Mehnat muhofazasi tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri bu — texnik nazoratdir. Texnik nazorat ishlab chiqarish jarayonlarida ishlatiladigan uskunalar, qurilmalar, texnologik liniyalar va ishlab chiqarish muhiti xavfsizligini doimiy ravishda baholashni, aniqlangan kamchiliklar bo'yicha zudlik bilan choralar ko'rishni talab etadi.

Ko'plab ishlab chiqarish korxonalarida sodir bo'layotgan baxtsiz hodisalar sababi texnik vositalarning nosozligi yoki noto'g'ri ishlatilishidir. Bu holatlar korxonada texnik nazoratning sustligini ko'rsatadi.

Zamonaviy ishlab chiqarish muhitida mehnat xavfsizligini ta'minlash texnologik taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu borada texnik nazorat tizimining uzluksiz ishlashi katta ahamiyatga ega. Texnik nazorat — bu faqat avariyaning bartaraf etish chorasini emas, balki oldini olishga qaratilgan doimiy monitoring, nazorat, tahlil va profilaktik texnik xizmatlar tizimidir.

Bugungi kunda ishlab chiqarish obyektlarida xavfsizlikka tahdid soluvchi omillar soni ko'payib borayotgani sababli, texnik nazorat yanada ilg'or va avtomatlashtirilgan shakllarda olib borilishi zarur. Bu orqali mehnatkashlarning hayoti va salomatligini muhofaza qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mehnat intizomini mustahkamlash mumkin.

Shuningdek, texnik nazorat korxonada xavfsizlik madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Mutaxassislarining bu boradagi mas'uliyatini oshirish, zamonaviy texnik vositalarni joriy etish, real vaqt monitoringini tashkil etish orqali mehnat muhofazasi sohasida yuqori natijalarga erishish mumkin.

METOD

Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

- **Tahlil va statistik solishtirish:** 10 ta yirik sanoat korxonasidagi mehnat xavfsizligi va texnik nazorat hujjatlari tahlil qilindi.
- **So'rovnoma usuli:** Korxonalardagi 80 nafar texnik mutaxassis va muhandislar bilan so'rovnoma o'tkazildi.
- **Ekspert bahosi:** Mehnat xavfsizligi bo'yicha 5 nafar ekspert bilan individual suhbatlar tashkil qilindi.
- **Amaliy kuzatuv:** Ish joylarida texnik nazorat vositalaridan foydalanish amaliyoti joyida kuzatildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra:

- Korxonalarning 60% da texnik nazorat tizimi mavjud bo'lsa-da, faqat yillik yoki choraklik asosda amalga oshirilmoqda.
- 40% hollarda xavfsizlik bo'yicha texnik tekshiruvlar faqat avariya yoki nosozlikdan so'ng o'tkaziladi.
- So'rovda qatnashgan mutaxassislarning 67% texnik nazoratning avtomatlashtirilmaganligini muammo sifatida ko'rsatgan.
- Baxtsiz hodisalar sodir bo'lgan korxonalarda texnik nazorat hujjatlarining yillab yangilanmagani aniqlangan.
- Texnik xavfsizlikni real vaqt rejimida kuzatib borish imkonini beruvchi raqamli monitoring tizimlari atigi 12% korxonalarda mavjud.

Tadqiqotlar natijasida quyidagi muhim jihatlar aniqlandi:

- Texnik nazoratni samarali yo'lga qo'ygan korxonalarda ishlab chiqarish bilan bog'liq baxtsiz hodisalar 30–40% gacha kamaygan.
- Raqamli nazorat vositalari joriy etilgan korxonalarda xavfsizlik darajasi ancha yuqori bo'lib, xodimlar o'rtasida xavf haqida xabardorlik ham oshgan.
- Tahlil qilingan korxonalarning 55% ida texnik nosozliklar nazorat tizimi orqali erta aniqlanib, jiddiy muammolar oldi olingan.
- Aksincha, texnik nazorat bo'yicha reja va reglamentga amal qilinmagan 35% korxonalarda ishlab chiqarishdagi to'xtalishlar va moddiy zararlar 2–3 baravar ko'proq kuzatilgan.
- Korxonalar tomonidan texnik xavfsizlik bo'yicha muntazam hisobot berish tizimi joriy etilganda, ichki tartib va mehnat intizomida ijobiy o'zgarishlar qayd etilgan.

Ushbu natijalar texnik nazoratni takomillashtirish, avtomatlashtirish va muntazam nazorat ostida saqlash orqali mehnat muhofazasi samaradorligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA

Tahlil shuni ko'rsatdiki, texnik nazoratning samarali tashkil etilishi mehnat xavfsizligini ta'minlashda hal qiluvchi omillardan biridir. Biroq ko'pgina korxonalarda ushbu tizim hali ham eskicha, qog'ozbozlik asosida olib borilmoqda. Bu esa xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va oldini olish imkoniyatini cheklaydi.

Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa **sensorli monitoring tizimlari, IoT (Internet of Things)** texnologiyalari, **ma'lumotlarni avtomatik yig'uvchi qurilmalar** texnik nazoratni yangicha

bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga, texnik xodimlarning bilim va malakasini oshirish, ularni doimiy ravishda qayta tayyorlash ham samaradorlikni oshiradi.

Shuningdek, texnik nazoratni korxonaning ichki auditi bilan bog‘lab borish, har bir nosozlik yoki buzilish holati bo‘yicha aniqlangan kamchiliklarni to‘liq hujjatlashtirish va tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Korxonalarda mehnat xavfsizligini ta‘minlashda texnik nazorat asosiy ustun bo‘lib xizmat qiladi. U orqali uskunalar va ishlab chiqarish liniyalarining texnik holati baholanadi, xavf omillari aniqlanadi va oldini olish bo‘yicha choralar ko‘riladi. Tizimni takomillashtirish uchun:

- Texnik nazoratning avtomatlashtirilgan shakllarini joriy etish;
- Mutaxassislar malakasini oshirish bo‘yicha tizimli o‘quvlar tashkil etish;
- Nazoratni real vaqt rejimida olib boruvchi texnologiyalarni qo‘llash;
- Har chorakda muntazam ichki texnik audit o‘tkazish;
- Korxona rahbarlarining javobgarligini oshirish zarur.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. “Mehnat muhofazasi to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent: Adliya vazirligi, 2022.
3. Xolboev, M. (2021). Ishlab chiqarishda texnika xavfsizligi asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot.
4. Goetsch, D. L. (2018). Occupational Safety and Health for Technologists, Engineers, and Managers. Pearson.
5. International Labour Organization (2022). OSH Management Systems and Risk Control. Geneva.
6. Safarov, S. A. (2020). Mehnat muhofazasida texnik nazorat tizimlari. – Samarqand: Fan.